

HET oer boek

ontdek de **oerprovincie drenthe**

Axel Wiewel

tekst

Axel Wiewel/Tekstueel Publiciteit, Ruinerwold, www.axelwiewel.nl

uitgave

Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum, Assen

ontwerp, opmaak en fotografie

ToonBeeld fotografie en vormgeving, Oosterwolde

eindredactie

Redactiebureau Marita Weener, Bovensmilde

recepten en foto's

Leah Groeneweg (www.inhetwildeweg.nl), Nadine Lemmers, Sharon Fuhler en Inge Dijkina

druk

Drukkerij Van Gorcum, Raalte

Dit boek is mede tot stand gekomen in nauwe samenwerking met Harrie Wolters en Nadine Lemmers van het Hunebedcentrum, Borger

NUR 521 / 246
ISBN 9789023256472

Eerste druk

© 2019, Koninklijke Van Gorcum BV, Postbus 43, 9400 AA Assen.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

Ofschoon iedere poging is ondernomen om de volgens de auteurswet rechthebbenden van het in het boek opgenomen illustratiemateriaal te traceren, is dit in een aantal gevallen niet mogelijk gebleken. In het onderhavige geval verzoekt de uitgever de rechthebbende om contact met haar op te nemen.

inhoudsopgave

	<i>Inleiding - het oerboek, de gids naar het Drentse oergevoel</i>	4
1	Geologie en erfgoed - oer uit een ver Drents verleden	6
2	Flora en fauna - Drents oer van nu	32
3	Oerkookboek - oer gaat ook door de maag	110

Oer

het oerboek

de gids naar het Drentse Oergevoel

Dit is een reisgids. Nou ja – een kijkgids. Een ontdek-, herken- en beleefgids. Een handvat voor reizigers die Drenthe bezoeken. Die willen begrijpen waarom Drenthe ‘Oerprovincie’ genoemd wordt. Die willen zien dat de historie voor het oprapen ligt, op straat en in het landschap. Die de verhalen willen kennen en zo het oergevoel willen ervaren dat zich van je meester maakt te midden van zó veel tastbare geschiedenis.

voelbaar drenthe

Wie door Drenthe gaat, kan op veel verschillende plaatsen de geschiedenis ‘lezen’. Niet alleen het landschap zelf, maar ook allerlei details verraden hun leeftijd en afkomst, en tonen zo de grote rijkdom aan zichtbare, ja, zelfs voelbare Drentse geschiedenis. Dat maakt iets los bij mensen. Dat

geeft een gevoel van oorspronkelijkheid, echtheid, een stoer, puur gevoel, dicht bij de basis van alles – een goéd gevoel.

Dit boek wijst de lezer de weg. Het is een gids die de talloze bewijzen benoemt van Drenthe als Oerprovincie. Niet alleen de opvallende en (over)bekende elementen in het landschap, zoals hunebedden, plaggenhutten en de schaapskuddes op de paarse heide, maar ook de vele andere landschappelijke, geologische en archeologische tekens van de Drentse (pre)historie. Want iedereen kent de hunebedden, maar pingoruïnes zijn minstens even karakte-

De bessen van kraaiheide passen in het Oergevoel

Het grootste hunebed van Nederland staat in Borger →

evoel

ristiek voor Drenthe, en slechts weinigen zullen ze herkennen of weten aan te wijzen. Nóg zo'n unieke karaktertrek van Drenthe? De keileemlaag die bijna overal in de bodem zit, wat geen enkele Nederlandse provincie Drenthe kan nazeggen. Die laag bepaalt voor een groot deel het gezicht van de vele natuur.

drentse historie

Wie met deze gids op stap gaat, leert een flink deel van de Drentse historie kennen. We staan stil bij de vele essen of brinken, karakteristieke delen van het esdorpenlandschap dat op verschillende plaatsen nog gaaf bewaard is gebleven. En bij de Saksische boerderijen, al dan niet met aanpalend stookhok. Een flintenerf, grafheuvel, ven of plas, pingoruïne of zwerfkei, het zijn allemaal zaken die historie ademen – zelfs de lokale eendenvijver vertelt in drie Drentse dorpen een onvermoed verhaal.

natuur op z'n drechts

En wat te denken van de vele verwijzingen van de Drentse natuur? Werkelijk bijna óveral in deze

provincie is natuur te vinden die een verhaal vertelt over het leven van onze (verre) voorouders. Bomen, heesters en heel veel wilde planten hadden vroeger veel meer een functie in het dagelijks leven dan vandaag de dag. Om in tijden vol bijgeloof boze krachten mee buiten te houden dan wel gunstig te stemmen, om te gebruiken als aanvulling op de karige maaltijd, als pijnbestrijder of als medicijn, om er bezems, borstels, manden, matten of talloze andere gebruiksvoorwerpen en gereedschappen van te maken, als materiaal om er vloeren van te leggen of wanden mee op te vullen (keileem) of een dak mee te dekken (riet of pitrus) en nog veel, veel meer.

oerprovincie

Dit Oerboek vertelt het verhaal van een landschap in ontwikkeling, door de eeuwen heen, en de rol van mensen in dat proces. Het verhaalt over de invloed van de IJstijden op het ontstaan van het landschap. Over hoe oerij, water, wind, zand en grind het Drentse landschap hebben gekneed tot wat het nu is. Kom los van het intensieve leven van alledag, lees de verhalen over Oerprovincie Drenthe, van prehistorie tot heden.

De huidige bewoners en hun voorouders verbinden het verleden met het heden. Dat schept een band en geeft een gevoel. Een écht Oergevoel.

De wolf

1

geologie en erfgoed

oer uit een ver Drents verleden

drie ijstijden

vormden het Drentse landschap

Zo'n 2,5 miljoen jaar geleden begonnen de ijstijden: perioden met een gemiddelde juli-temperatuur van -10 graden Celsius, waarin het land is bedekt met gletsjerijs of waarin gletsjers niet ver weg zijn. Koude perioden, afgewisseld met warme perioden. Er zijn minstens 23 ijstijden geweest. Drie daarvan hebben in het Drentse landschap duidelijke sporen nagelaten.

Voor Drenthe waren vooral de laatste drie ijstijden belangrijk. In de *Elster-ijstijd* (475.000-410.000

jaar geleden) kreeg ons land voor het eerst met het landijs uit Scandinavië te maken. De erfenis van deze ijstijd bestaat uit diepe erosiedalen of *tunneldalen* in Noord-Drenthe, opgevuld met dikke lagen wit zand en zware potklei die door het smeltwater werden afgezet. Het

glinsterend witte zand uit de Elster-ijstijd noemen we Peelozand of ook wel *Poesjeszand*. Op de Hondsrug en het Balloërveld ligt het hier en daar aan de oppervlakte.

Tijdens de *Saale-ijstijd* (370.000-130.000 jaar geleden) werd Nederland met het dikste ijspakket bedekt van alle ijstijden, tot aan de lijn Leiden-Utrecht-Nijmegen. De ijstongen duwden het landijs voor zich uit en drukten de ondergrond op tot stuwwallen, zoals de Utrechtse Heuvelrug.

Geregeld smolt het ijs, en kwam het duizenden jaren later opnieuw opzetten. Aan het eind van deze ijstijd, zo'n 150.000 jaar geleden, ontstond binnen het smeltende ijs een zogenoemde *ijsrivier*. Deze trok het noordwest-zuidoost verlopende patroon van evenwijdige ruggen en laagten door Drenthe. Het zijn deze parallelle ruggen waaraan het unieke landschap van het Hondsruggebied herkenbaar is. Grote massa's smeltwater van de Saale-ijskap erodeerden de diepe dalen van de Drentsche Aa en de Hunze. Waarschijnlijk getuigen ook de stuwwalketens tussen Groningen en Hoogeveen

van het vele tientallen meters dikke ijspakket dat in deze ijstijd door het landschap ploegde...

Na het smelten van het ijs bleef een dikke laag keileem achter met klei, zand, grind en zwerfkeien. Van deze stenen stapelde het Trechterbekerfolk zijn hunebedden. De warme periode na de Saale-ijstijd wordt het *Eemien* genoemd. In deze tijd stond de zeespiegel van de Noordzee vijf meter hoger dan tegenwoordig.

In de *Weichsel-ijstijd* (110.000-10.000 jaar geleden) bereikte het landijs onze streken niet, maar was het hier wel bitter koud. De zeespiegel daalde meer dan honderd meter en het grootste deel van de Noordzee viel droog.

In deze periode liepen hier mammoeten en wolharige neushoorns. Het wild trok jagers aan, zoals *Neanderthalers*. Tegen het eind van deze ijstijd kwam de temperatuur zelfs hartje zomer nauwelijks meer boven nul graden uit. Het Hondsruggebied was een eindeloze kale toendra waar zandstormen het kale oppervlak schuurden en stuifzand afzetten. Dit zogeheten dekzand ligt overal in het Hondsruggebied direct aan de oppervlakte. Veel dekzand is tot lange, brede ruggen opgestoven. Door stuwving van grondwaterstromen onder de bevroren boven-

↑ Wolharige neushoorn

grond ontstonden in deze tijd de vele pingorui-nes. Onder meer langs de weg Borger-Rolde zijn ze goed te zien.

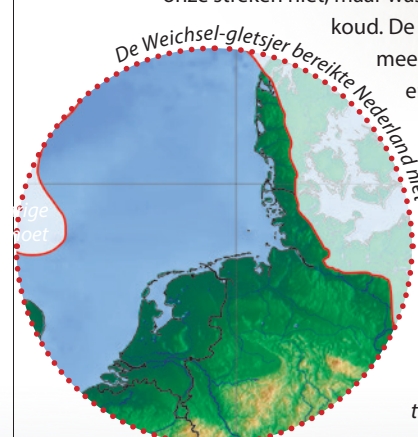
na de laatste ijstijd

10.000 jaar geleden eindigde de laatste ijstijd voorgoed en begon het warme *Holoceen*. De vegetatie kon zich herstellen en er ontstonden uitgestrekte wouden. In de beekdalen begon zich veen te ontwikkelen. Het veen groeide na verloop van tijd boven de waterspiegel uit en begon tegen de Hondsrug omhoog te klimmen. Door het milde klimaat kon ook de mens zich weer in onze streken vestigen, eerst als jagers, daarna als boeren die het landschap naar hun hand zetten.

Officieel staat het Holoceen te boek als een interglaciaal, een periode tussen twee ijstijden. Deze periode begon 12.000 jaar geleden, en duurt nog steeds voort...

De Saalien-gletsjer bedekte Noord- en Midden-Nederland

De Weichsel-gletsjer bereikte Nederland niet

Neanderthaler →